

hibi de kendisinden istenince izni beş ay daha uzatıldı.

Aziz Efendi'nin İslâm yazılarındaki üstünlüğünü ve kudretini gören Melik I. Fuad, ülkesinde yok olmaya yüz tutmuş olan hat sanatını canlandırmak için ondan Kahire de bir hat mektebi açmasını istedi. Aziz Efendi melikin bu teklifini kabul etti ve ailesini de yanına alarak Kahire'ye yerleşti.

1922 yılı sonlarında Kahire'de Medresetü tahsini'l-hutütü'l-melikiyye adıyla bir mektep kurularak Halilâğa Medresesi'ne bağlanmıştır. Bu mektebin büyük bir ilgi görmesi üzerine melik ikinci bir hat medresesi açılmasını emretti. Bunun üzerine Aziz Efendi 1923 yılı başlarında Şeyh Sâlih Erkek Medresesi'nde yeni bir hat mektebi kurdu, her iki mektebin hem müdürlüğünü hem de hat hocalığını yaptı. Önce Melik I. Fuad'ın hususi evkaf divanına bağlanan, daha sonra Eğitim Bakanlığı'na devredilen bu hat medreselerinin kurulması Mısır kültür ve sanatı bakımından oldukça önemli, hatta tarihî bir hadisedir.

Kahire eskiden beri İslâm dünyasının önemli kültür merkezlerinden biri olması sebebiyle buraya çeşitli İslâm ülkelerinden ilim ve sanat öğrenmek üzere gelen binlerce genç, bu hat medreselerinden de istifade ederek memleketlerine

dönmüşler, kendi ülkelerinde klasik Türk hat üslûbunun yayılmasını sağlamışlardır. Bunda Aziz Efendi'nin Kahire'deki on bir yıllık hocalığının önemli bir rolü olduğu âşikârdır. Aziz Efendi sanat çalışmalarından arta kalan vaktini mevlâhânedede irşad halkasına girenleri mânen yetiştirmekle geçirmiştir.

Aziz Efendi, Kahire'nin havası sağlığına pek iyi gelmediği için Nisan 1933'te Mısır hükümetinden emekliliğini isteyerek İstanbul'a döndü. 16 Ağustos 1934'te vefat etti ve Edirnekapı Mezarlığı'na defnedildi.

Hayatı boyunca büyük bir gayretle çalışmış olan Aziz Efendi Kahire ve İstanbul'da pek çok talebe yetiştirmiştir. Kahire'de icâzet verdiği talebeleri arasında Tâhir el-Kürdî, Muhammed Ali Mek-kâvî, Muhammed Efendi eş-Şehhât, Muhammed Ahmed Abdü'l-âl, Rızk Müsâ, Abdülkâdir Efendi, Abdürrâzık Sâlim ve Abdurrahman Hâfız Arap âleminin önde gelen hattatlarıdır. İstanbul'da icâzet verdiği talebeleri içinde de Mahmut Bedrettin Yazır ve Ömer Vasfî Türk hat sanatında önemli yeri olan kişilerdir.

Aziz Efendi hat sahasında çok güzel eserler bırakmıştır. Bunlar arasında on iki Mushaf-ı şerif onun en önemli eserlerindedir. O tarihte bu mushaflardan biri Afganistan emîrinde, biri de Hidiv Abbas Hilmi Paşa'nın vâlidesinde idi. Melik I. Fuad için yazdığı Kur'an-ı Kerim 1952'de Nâsir ihtilâlinde sonra kaybolmuştur. İki Mushaf-ı şerif İstanbul'da damadı E. Hakkı Ayverdi'nin kurduğu Kubbealtı Kültür ve Sanat Vakfı Ekrem Hakkı Ayverdi koleksiyonunda bulunmakta, diğerlerinin ise nerede olduğu bilinmemektedir. "Hutüt-ı mütenevvia" ile yazdığı yedi büyük hilye* de hat sanatındaki kudretini gösteren önemli eserleridir. Bu hilyelerden biri yine aynı vakfın hat koleksiyonunda, biri İstanbul'da Ümmü Kenan Dergâhı'nda, biri de Emin Barın hat koleksiyonunda bulunmaktadır. Hayatının en olgun dönemine rastlayan Kahire'deki hocalığının, bugün Arap âleminde hat sanatının, klasik yazı formlarının bozulmadan günümüze ulaşmasında ve ilerlemesinde önemli ölçüde rol oynadığı kabul edilmektedir. Yirmiyi aşkın sülûs-nesih ve ta'lik meşk* albümü ile ta'lik hatla yazdığı *Kaşidetü'l-bür** ve sülûs-nesih *el-Kaşidetü'n-nûniyye* Kahire'de yayımlanmıştır (1343/1924). Ayrıca Bursa Ulucamii'nde iki, İstanbul'da Türk ve İslâm Eserleri Müzesi'nde 116 parça levhası ile özellikle Ekrem Hakkı

Ayverdi koleksiyonunda çeşitli yazı örnekleri ve levhaları bulunmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Aziz Efendi Dosyası, Süleymaniye Ktp., Süheyl Ünver, nr. 37; *Aziz Efendi Evrakı*, Kubbealtı Kültür ve Sanat Vakfı, Ekrem Hakkı Ayverdi Koleksiyonu; *Sicil Defteri*, İstanbul Müftülüğü, Şer'iyye Sicilleri Arşivi, nr. 39, s. 50; *Hattat Aziz Efendi Dosyası*, Divan Edebiyatı Müzesi, Revnakoğlu Arşivi, nr. B 41; *Yazma Eserler Defteri*, İstanbul Türk-İslâm Eserleri Müzesi, nr. 10; *Defteru Sicillî'l-fünûni'l-cemile*, Kahire Dârü'l-Kütübü'l-kavmiyye, nr. 807, 814; *İlmiyye Sal-nâmesi*, s. 147; Tâhir el-Kürdî, *Târîhu'l-hattî'l-'Arabî*, Riyad 1939, s. 431; Beyânî, *Hosnûv-sân*, IV, 1184; Habîbullah Fezâilî, *Atlas-ı Hatt-ı İsfahan* 1362, s. 341-342; Nâci Zeynüddin, *Mu-şavver hattü'l-'Arabî*, Bağdad 1968, s. 161, 165, 167; İbnülemin, *Son Hattatlar*, s. 68-72; Sâmiha Ayverdi, *İbrahim Efendi Konağı*, İstanbul 1973, s. 127-133; Hasan al-Masud, *Calligraphie Arabe Vivante*, Paris 1981, s. 88; Yahyâ Sellûm el-Abbâsî, *Hattü'l-'Arabî*, Bağdad 1984, s. 143; A. Schimmel, *Calligraphy and Islamic Culture*, New York 1984, s. 48; Muhittin Serin, *Hattat Aziz Efendi*, İstanbul 1988; "İnâyetü celâletü'l-melik bi'l-hattî'l-cemil", *en-Nilü'l-muşavver*, sy. 227, Kahire 1342/1923, s. 16; Muhammed Bey Kemâl, "Me'âşirü'l-mülûk mü'lükü'l-me'âşir", *a.e.*, sy. 228 (1342/1923), s. 10-11; *Mecelletü Medreseti tahsini'l-hutütü'l-melikiyye*, I, Kahire 1362/1943, s. 22; "Aziz Efendi", *İst.A*, III, 1707. MUHİTTİN SERİN

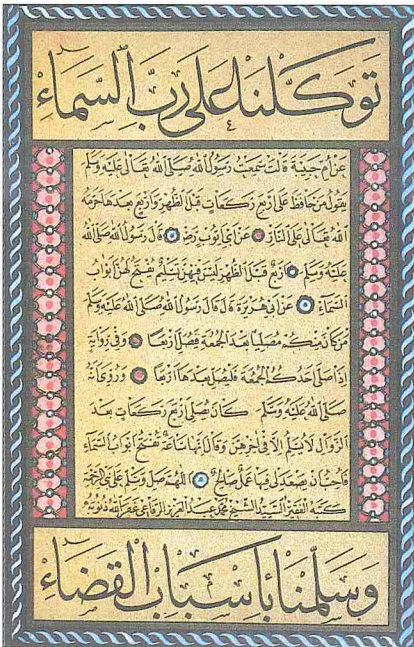
AZİZ İSTANBUL

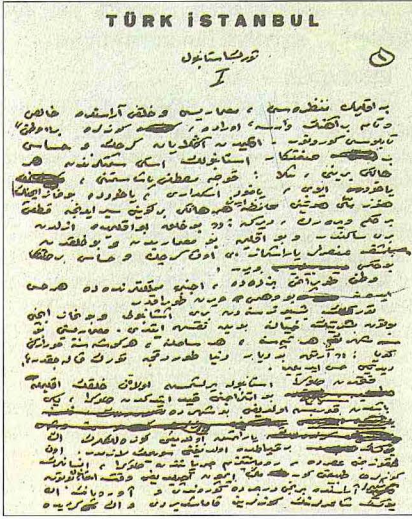
**Yahya Kemal Beyatlı'nın
1913-1954 yılları arasında
İstanbul üzerine kaleme aldığı
araştırma, konferans, makale ve
sohbet türündeki yazılarını
bir araya getiren eser.**

Eserde sırasıyla şu yazılar yer almaktadır: Türk İstanbul, İstanbul Fethinin En Esaslı Eseri, Bir Bir Çalan Saatler, Hissar'dan Şehitliğe, Çamlar Altında Musahabe, Gezinti, Topkapı Sarayı'nda, Ezan ve Kur'an, Ezansız Semtler, Bir Rüyada Gördüğümüz Eyüb, Gezinti Tahassüsleri, Yeni Bir Ufuk, Sayfiyede Payitaht, Kör Kazma, Tahassüsler, Hazin Musahabe, Saatler ve Manzaralar, İstanbul'un İmârı.

Bu yazıların hemen hepsinde Yahya Kemal, "Türklüğün ve İslâm'ın hem en güzel, hem de en büyük merhalesi" şeklindeki yorumladığı fetih hadisesini çıkış noktası yaparak İstanbul'un o günden bu yana idrak ettiği gelişmeyi ve Türkler nazarındaki yerini anlatır. *Aziz İstanbul*, Ortaçağ'dan artakalan ve bir harabe şeklinde Türklüğün eline geçen bu şehrin, Yahya Kemal'e göre fetihten sonra, imparatorluğun her köşesinde Türk'ün ze-

Aziz Efendi'nin sülûs-nesih kitabı (Erhan Altıntaş koleksiyonu)

Yahya Kemal'in el yazısı ile *Aziz İstanbul*'un ilk makalesi olan "Türk İstanbul"

kâsının yarattığı edebiyattan hat sanatına, süslemeden doğramacılığa, el sanatlarından müziğe, ev ve oda mimarisinden külliye mimarisine kadar her türlü sanat dalının mükemmeli aradığı ve bulunduğu bir belde halini almasını dile getirmektedir. Yahya Kemal'e göre İstanbul, bütün Türk tarihinin, Türk coğrafyasının bir tekibi, hulâsası ve tecelli yeri olmuştur. Yahya Kemal bu şehrin Türk İstanbul haline gelişini, bazan mimari eserleri tek tek ele alarak, bazan da Türk semtlerinin doğup gelişmesini ve taşıdıkları mânâyı anlatarak dile getirir. Ona göre Türk milletinin tarihi devirler içinde meydana getirdiği üstün ve zengin medeniyetin bir cephesini teşkil eden millî mimari, millî zevkin tezahürü ve vatan toprakları üzerindeki millî varlığın da açık bir delilidir. İstanbul'da kurulan mimari eserler arasında camiler önemli bir yer tutar. Yahya Kemal fehtihten hemen sonra inşa edilen Eyüp Sultan Camii ile başlayan bu mimari hareketi, her devrin özellikleri hakkında bilgi vererek XVIII. yüzyılın sonlarına kadar getirir.

Yahya Kemal, İstanbul'da Türkler tarafından kurulan semtlere de özellikle dikkat eder. Bunların başında Boğaziçi, Eyüp, Üsküdar ve Kocamustafapaşa gelir. İstanbul'un bu güzel semtlerini kuran Türklüğün Şark medeniyeti ölçüleri içinde hareket ettiğini, eserlerini bu medeniyetin mânevî havası ile ahlâk ve muâşeret kaidelerine, hayat şartlarına göre meydana getirdiğini söyler.

Aziz İstanbul'da yer alan yazıların önemli bir kısmı Millî Mücadele sırasında kaleme alınmıştır. Yahya Kemal bu yazılarla bir yandan beş asırda İstanbul'da meydana gelen medeniyet terkiğini aydınlığa çıkarmak suretiyle bu şehrin her zerresi ile Türk olduğunu bütün dünyaya göstermeye çalışmış, bir yandan da Anadolu'da çarpışan Millî Mücadele kahramanlarına hangi değerlere uğruna mücadele ettiklerini anlatmak istemiştir.

Bir tanıtma yazısı ile birlikte Nihad Sâmî Banarlı tarafından baskıya hazırlanan eserde Yahya Kemal'in İstanbul üzerine söylediği beş şiir, İstanbul'un tarihi ve millî karakterini gösteren yirmi üç gravür ve fotoğraf, eserde yer alan yazılardan bazılarının el yazısı örnekleri de bulunmaktadır. İlk olarak 1964'te Yahya Kemal Enstitüsü tarafından yayımlanan *Aziz İstanbul*, ayrıca Millî Eğitim Bakanlığı 1000 Temel Eser serisinde de basılmıştır (İstanbul 1969).

BİBLİYOGRAFYA :

Nihad Sâmî Banarlı, *Yahya Kemal'in Hâtıraları*, İstanbul 1960; a.m.f., *RTEF*, II, 1187; Necat Birinci, "Yahya Kemal'de Millî Mimarî", *Doğumunun 100. Yılında Yahya Kemal Beyatı*, İstanbul 1984, s. 33-43; Ekrem Hakkı Ayverdi, "Yahya Kemal'de Şehir ve Mimarî", *Yahya Kemal Enstitüsü Mecmuası*, sy. 2, İstanbul 1968, s. 1-7; Ömer Faruk Akün, "Osmanlı Tarihi Karşısında Yahya Kemal'in Şiiri", *KAM*, V/2 (1976), s. 13-34.

NECAT BİRİNCİ

AZİZ MAHMUD HÜDÂYİ

(ö. 1038/1628)

Celvetiyye tarikatının kurucusu,
mutasavvıf, şair.

948'de (1541) Şereflikoçhisar'da doğdu. Çocukluğunu geçirdiği Sivrihisar'da ilk tahsiline başladı. Daha sonra İstanbul'a giderek Küçükayasofya Medresesi'ne girdi. Medrese tahsilini tamamladıktan sonra hocası Nâzırzâde Ramazan Efendi'nin müîd'i oldu. Talebelik ve müîdlik yıllarında bir yandan da Halvetiyye tarikatına mensup Küçükayasofya Camii Şeyhi Nüreddinzâde Muslihuddin Efendi'nin sohbetlerine devam etti. Hocası Nâzırzâde Edirne Selimiye Medresesi'ne müderris, Mısır ve Şam'a kadı tayin edildiği yıllarda Hüdâyî'yi yanından ayırmadı. Hüdâyî Mısır'da hocasıyla beraber bulunduğu sıralarda Halvetiyye tarikatının Demirtaşıyye kolundan Kerîmüddin el-Halvetî'den "usûl-i esmâ" terbiyesi gördü. 1573'te Mısır'dan dönüşünde Bursa Ferhâdiye Medresesi'ne müderris ve Câ-

mi-i Atık Mahkemesi'ne nâib tayin edildi. Hocası Nâzırzâde ise Bursa mevleviyet'ine getirildi. Bursa'ya gelişinin üçüncü yılında hocası vefat etti. Talebelik ve müîdlik yıllarından beri tasavvuf çevresiyle yakın teması bulunan Hüdâyî, hocasının ölümünün üzerinde bıraktığı derin tesir sebebiyle resmî görevlerinden ayrılarak daha önce vaaz ve sohbetlerine katıldığı Muhyiddin Üftâde'ye intisap etti. Üç yıl gibi kısa bir zamanda seyr'ü sülûkünü tamamladı. Şeyh Üftâde kendisini memleketi Sivrihisar'a halife tayin etti. Burada ancak altı ay kadar kalabilen Hüdâyî, şeyhi Üftâde'yi ziyaret etmek için tekrar Bursa'ya döndü. Fakat bu arada şeyhi vefat edince Rumeili'ye gitti. Trakya ve Balkanlar'da bir süre kaldıktan sonra İstanbul'a geldi. Şeyhülislâm Hoca Sâdeddin Efendi'nin deâletiyeye tayin edildiği Küçükayasofya Camii Tekkesi'nde sekiz yıl şeyhlik makamında bulundu. Bir yandan da Fâtih Camii'nde vâzlik yaptı, tefsir ve hadis okuttu. Daha sonra Üsküdar'da Hüdâyî Dergâhı'nın bulunduğu yeri 1589 yılında satın aldı. Dergâhın inşaatıyla daha yakından ilgilenmek için ikametgâhını Rum Mehmed Paşa Camii civarına nakletti. 1595'te dergâhın inşaatı tamamlandı. 1599 yılında Fâtih Camii vâzliğini bırakarak Üsküdar Mihrimah Sultan (İskele) Camii'nde perşembe günleri vaaz vermeye başladı. Sultan Ahmed Camii'nin açılışında (1616) ilk hutbeyi Aziz Mahmud Hüdâyî okudu ve her ayın ilk pazartesi günü burada vaaz etmeyi kabul etti. Üs-

Aziz Mahmud Hüdâyî'nin türbesi içindeki sandukası - Üsküdar / İstanbul

